Nad novou úpravou znalecké činnosti

Zákon o znalcích a tlumočnících (zákon č. 36/1967 Sb.) je v současnosti jedním z nejstarších účinných právních předpisů České republiky. Vzhledem k tomu, že je úzce spjat se sociálním, ale i ekonomickým prostředím společnosti, je nutno konstatovat, že aktuální právní úprava je již značně zastaralá, neodpovídá momentální společenské situaci a používá řadu dnes již nevyhovujících termínů a institutů.

Již několik let se proto usiluje o přijetí zcela nové právní úpravy výkonu znalecké činnosti, která by lépe reflektovala současnou podstatu této profese a upravila podmínky jejího výkonu. Požadavek na vznik nové legislativy je opakovaně vznášen ze strany znalců, odborné veřejnosti, ale i zástupců státu, resp. Ministerstva spravedlnosti. Především je kritizován způsob vzniku znaleckého oprávnění, odměňování, nedostatečné sankční mechanismy či absence kontroly kvality a věcného přezkoumávání znaleckých posudků. V současné době je systém nastaven tak, že žadatelé o znalecké oprávnění jsou jmenováni znalci ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu. Nejsou jednoznačně zakotvena kvalifikační kritéria, která by žadatelé měli splnit. Je na úvaze jednotlivých osob oprávněných ke jmenování, zda z žadatele znalce učiní, či nikoli. Stanovena jsou pouze obecná kritéria, která však postrádají bližší specifikaci. Stává se tedy, že žadatel není znalcem jmenován kupř. z toho důvodu, že předseda příslušného krajského soudu se domnívá, že pro daný obor a odvětví je již potřebný počet znalců ve vztahu k celkovému počtu úkonů naplněn. Na jmenování znalcem podle dosavadní právní úpravy není právní nárok. Dalším subjektem, který může kromě znalců vykonávat znaleckou činnost, jsou znalecké ústavy.

Znalci jsou zapisováni do jednotlivých oborů, odvětví a specializací, znalecké ústavy pak do oborů a stanoví se jim rozsah znaleckého oprávnění, což je *de facto* krátký slovní popis jejich oprávnění. Tento dvojkolejný systém pro znalce a ústavy způsobuje v praxi nemalé problémy a bylo by vhodné, aby všechny subjekty oprávněné vykonávat znaleckou činnost mohly být zapisovány do stejných kategorií.

Znalci za podání posudku náleží odměna, která je aktuálně stanovena vyhláškou na částku 100–350 Kč za hodinu, podle náročnosti a míry odborných znalostí, které bylo nutné vynaložit. Odměna může být v mimořádných případech zvýšena či snížena. Jde-li o zvlášť závažný případ nekvalitního znaleckého posudku, lze odměnu i úplně odepřít. Znalec má zároveň nárok i na náhradu cestovních a jiných výdajů a na náhradu mzdy za dobu strávenou podáním ústního znaleckého posudku, jestliže se tato doba kryje s jeho pracovní dobou.

S ohledem na výše uvedené argumenty je proto logické, že úkol zpracovat návrh nové právní úpravy znalecké činnosti se dostal do Plánu legislativních prací vlády na r. 2016, který nyní Ministerstvo spravedlnosti naplňuje. Cílem nového zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech je především stabilizace a zkvalitnění výkonu znalecké činnosti.

V souladu s právem EU se zavádí právní nárok na zápis do seznamu znalců, znaleckých kanceláří a znaleckých ústavů po splnění předem stanovených kritérií. Dojde tak k odstranění uvážení jednotlivých orgánů o tom, zda osobu jmenovat či nejmenovat, a tedy ke zvýšení právní jistoty a legitimního očekávání žadatelů o vznik znaleckého oprávnění.

Stanovení jednoznačných kvalifikačních požadavků by mělo vést k personálnímu zkvalitnění výkonu této profese, protože ji budou moci vykonávat pouze takové osoby, které splní určitý minimální standard, jejž lze po osobě vykonávající znaleckou činnost vyžadovat.

Znaleckou činnost budou i nadále vykonávat znalci, a to samostatně nebo jako zaměstnanci, společníci či členové znalecké kanceláře. Znalecká kancelář bude právnickou osobou, která vykonává znaleckou činnost prostřednictvím svých znalců.

Zároveň bude zachován institut znaleckých ústavů, přičemž se počítá pouze s těmi znaleckými ústavy, které jsou vysokými školami, veřejnými výzkumnými institucemi a jinými obdobnými odbornými pracovišti.

Tak jako v mnohých dalších podobných profesích by mělo dojít k jasnému vymezení odpovědnostních vztahů a k zavedení s tím souvisejícího povinného pojištění.

Dále se navrhuje zakotvit širší možnost přezkoumávání znaleckých posudků a kontrolu jejich formální i věcné správnosti. Upravují se opatření směřující k posílení dohledu nad osobami vykonávajícími znaleckou činnost a související zpřísnění a zefektivnění sankcí. Předpokládá se rovněž zavedení určitých metodologických či jiných standardů, postupů a pravidel pro obory a odvětví, u kterých je takový postup možný a zároveň žádoucí.

V neposlední řadě s touto problematikou souvisí zdůraznění úlohy znalce jako osoby vykonávající službu ve veřejném zájmu v tom smyslu, že znalci nebudou moci bezdůvodně odmítat zadavatele znaleckých posudků z řad orgánů veřejné moci.

Pozitivní opatření, které by mělo vést k větší motivaci znalců, lze pak spatřovat v celkové revizi systému odměňování, tedy nejenom navýšení samotné odměny, ale i rozšíření okruhu nákladů, které jsou znalci hrazeny, a zakotvení možnosti dalších náhrad. Konstruuje se nový obsah zákonné definice znalečného. Znalečným se rozumí celková částka odměny (myšleno hodinové odměny za výkon znalecké činnosti), náhrady hotových výdajů a náhrady za ztrátu času. Bude-li subjekt vykonávající znaleckou činnost plátcem daně z přidané hodnoty, jednotlivé částky se navýší o DPH. Připouští se, aby odměna byla stanovena nikoliv předpisově podle vyhlášky, ale smluvně, za předpokladu, že odměna bude předem sjednána písemně a ještě před započetím prací na znaleckém posudku.

Předpokládá se rovněž změna týkající se seznamu oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti. Sjednocuje se systém pro všechny subjekty vykonávající znaleckou činnost a jednotlivé položky seznamu se přizpůsobují reálným potřebám. Předpokládá se, že seznam bude k dispozici v elektronické podobě umožňující dálkový přístup. Návrhem se rovněž zavádí elektronická evidence znaleckých deníků namísto současných papírových.

Předkladatel návrhu v jeho odůvodnění uvádí, že je plně slučitelný s ústavním pořádkem ČR. Přitom se opírá a judikaturu Ústavního soudu, zejména o nález, který se týká problematiky odměňování znalců a stanovení podmínek pro výkon této činnosti (z 15. 9. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 13/14).

Ústavní soud v nálezu konstatuje, že výkon znalecké profese se v zásadě dělí na dva segmenty, a to poskytování znaleckých služeb v ryze soukromých oblastech, a zpracování znaleckých posudků vyžádaných orgány veřejné moci. Především druhý segment znalecké činnosti nelze považovat za ryze podnikatelskou činnost, která by byla normována právními předpisy soukromoprávní povahy a byla by vykonávána primárně za účelem zisku; jedná se naopak o činnost ve „veřejném zájmu", čemuž pak odpovídá i způsob a povaha její právní regulace.

Zároveň nelze odhlédnout od obecně známé skutečnosti, že v praxi je zcela ojedinělé, aby znalec svou znaleckou činnost vykonával jako svou hlavní a jedinou podnikatelskou/výdělečnou aktivitu. Většinou se jedná o činnost vedlejší, kdy znalec je zapsán v seznamu především pro své nepopiratelné zkušenosti a znalosti v daném oboru a odvětví. Přitom je třeba vnímat, že jakkoli je ústavně zaručeno právo podnikat, součástí tohoto práva není právo na dosažení zisku. Stát je povinen pouze vytvářet podmínky, které následně umožní jednotlivým subjektům reálně o dosažení zisku usilovat.

K vlastní realizaci práva na podnikání je nutno podotknout, že se jej lze domáhat pouze v mezích zákonů, které toto právo provádějí. Zákonodárce má přitom relativně širokou dispozici pro konkrétní vymezení obsahu a způsobu naplnění tohoto práva. Působnost zákonodárce však není absolutní, neboť omezení práva podnikat se nesmí dotýkat jeho samotné povahy, podstaty a smyslu a musí být vždy respektována zásada rovnosti v právech.

Navrhovaný zákon by měl nabýt účinnosti dnem 1. 1. 2018.

Legs.